

10. De FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg en zijn voorgangers

Dirk Luyten

10.1. *Bibliografie*

DURIEU (J.L.). Le Ministère de l'emploi et du travail: un siècle de croissance et d'ajustement, in *Revue du Travail*, 1995, p. 9-62.

PEEMANS (F.). *L'évolution du rôle social de l'Etat belge. Le Ministère belge de l'Industrie et du Travail, 1895-1940. La réponse d'un système politico-administratif aux besoins d'une société globale.* Z.p., z.j.

SIMONS (P.). Het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, in *Arbeidsrecht*, 1985, dl. I, 5.

Sociaal zakboekje. Mechelen, verschijnt tweemaal per jaar.

TERRIZZI (R.). *Les Ministères de l'Emploi et du Travail et de la Prévoyance sociale (1895-1990)*. I. *Etude structurelle de l'administration centrale et répertoire des organes y attachés*. Brussel, 1990.

WARNOTTE (D.). Le Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale. Première partie. Historique et organisation des services, in *Revue du Travail*, 1939, p. 525-557.

10.2. *Historisch overzicht*

Van de onafhankelijkheid tot en met de oprichting van een Ministerie voor landbouw, nijverheid en openbare werken op 16 juni 1884, behoorde de Industrie tot de bevoegdheid van het Ministerie van Binnenlandse zaken. Op 25 mei 1895 werd het Bestuur van de nijverheid en het Beheer van de mijnen van dit departement afgescheiden en werd een afzonderlijk Ministerie voor nijverheid en arbeid opgericht. Het Arbeidsambt dat reeds op 12 november 1894 was gecreëerd, werd bij dit departement ondergebracht. Op 3 oktober 1898 werd het Bestuur van de nijverheid opgesplitst in een Bestuur van de nijverheid en een Bestuur van het nijverheids- en beroepsonderwijs.

Het KB van 15 januari 1906 richtte het Ambt van het middenstandswezen op, dat op 25 maart 1908 tot Ambt van ambachten en neringen zou worden herdoopt. Het Ambt voor maatschappelijk verzekerings- en verzorgswezen werd aan deze structuur toegevoegd op 31 oktober 1913.

De Eerste Wereldoorlog en zijn nasleep hadden implicaties voor de structuur en naamgeving van het departement. In 1915 zag het Nationaal Belgisch Arbeidsambt het licht. De nieuwe dienst stond in voor de belangenverdediging van de Belgische arbeiders die in het buitenland waren tewerkgesteld. Verder diende dit ambt de activiteiten te coördineren van de buitendiensten van het Ministerie van Nijverheid en Arbeid, die waren opgericht bij de instellingen voor de Belgische vluchtelingen in Le Havre en Londen. Deze initiatieven werden genomen door de Belgische regering die vanuit Le Havre opereerde. De Duitse bezetter van zijn kant wijzigde eveneens de organisatorische structuur van het ministerie. Die maatregelen lagen in de lijn van de nationaliteitenpolitiek die de Duitsers voerden. Op 5 mei 1917 werd het "unitaire" ministerie opgesplitst in twee departementen, een voor Vlaanderen, met zetel in Brussel en een voor Wallonië, gevestigd in Namen.

Na de Eerste Wereldoorlog werden de bevoegdheden van het ministerie uitgebreid tot de ravitaillering. Deze taakverruiming weerspiegelde zich in de naamgeving. Tussen 21 november 1918 en 16 december 1921 heette het departement Ministerie van Nijverheid, Arbeid en Bevoorrading. In feite ging het om een coördinatie van bevoegdheden met betrekking tot ravitaillering die tot dan toe verdeeld waren over verschillende ministeries. In de schoot van het Ministerie van Nijverheid, Arbeid en Bevoorrading ontstonden verschillende diensten die uitsluitend bevoegd waren voor de bevoorrading. Zij verdwenen op het moment dat het ministerie zijn oorspronkelijke benaming van Nijverheid en Arbeid terug aannam. Het Bevoorradingsambt, op 29 december 1918 opgericht en rechtstreeks

ondergeschikt aan het kabinet van de minister, werd evenwel pas opgeheven op 4 augustus 1924.

In 1919 werden de Diensten van toezicht over arbeid en over de vergunningsplichtige, gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen evenals de Medische arbeidsdienst geïntroduceerd. Op 8 september 1924 creëerde men de Algemene directie van het arbeidswezen waarin beide voormelde diensten, samen met het Arbeidsambt, werden opgenomen. Diezelfde dag keerde de Algemene directie van het nijverheidswezen terug, die op 2 juni 1920 naar het Ministerie van Economische zaken was verhuisd. Vermelden we dat het Ambt van ambachten en neringen op 31 december 1921 eveneens naar Economische zaken was overgeheveld.

Het departement was ondertussen, op 6 september 1924, omgedoopt tot Ministerie van Nijverheid, Arbeid en Maatschappelijke voorzorg. Het KB van 17 december 1932 splitste het departement op in een Ministerie van Nijverheid en Arbeid en een Ministerie van Maatschappelijke voorzorg en Volksgezondheid.

De bevoegdheid inzake het technisch onderwijs werd kort daarop aan het Ministerie van Openbaar onderwijs toevertrouwd. Op 10 januari 1934 werd de scheiding tussen de sociale en economische aspecten doorgetrokken en werden een departement van Arbeid en Sociale voorzorg en een departement van Nijverheid, Middenstand en Binnenlandse handel opgericht. Het laatstgenoemde ministerie werd op 12 juni 1934 omgedoopt tot Ministerie van Economische zaken. Bij die gelegenheid werd de Algemene directie van het mijnwezen aan dit departement afgestaan.

Omdat de bevoegdheid inzake beroepsonderwijs, nijverheid en mijnwezen aan andere departementen was toegewezen, bleef bij het Ministerie van Arbeid en Sociale voorzorg enkel een Algemene directie van het sociaal verzekerings- en verzorgingswezen bestaan. Op 6 maart 1936 werd voor de arbeidsbescherming een algemene directie in het leven geroepen. De Algemene directie van het arbeidswezen werd op 20 juni 1938 afgeschaft.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog onderging het departement een ingrijpende institutionele wijziging. De Duitse bezetter legde de Paritaire comités stil en voerde een stelsel in van controle van prijzen en lonen volgens het nazistische *Führerprinzip*. Er werd een Commissariaat voor Prijzen en Lonen opgericht. De commissaris moest waken over het niveau van prijzen en lonen. Voor de lonen werd hij bijgestaan door een Algemeen-gevolmachtigde voor de arbeid, die geadviseerd werd door Comités van Sociale Experts. Het Commissariaat was administratief gehecht aan het departement van Arbeid en Sociale voorzorg.

Na de Tweede Wereldoorlog bestonden volgende diensten:

- Bestuur der technische arbeidsbescherming
- Bestuur der sociale arbeidsbescherming
- Betrekkingen tussen bedrijfschefs en werknemers.

Het KB van 11 mei 1953 gaf aan deze bevoegdheden enigszins andere benamingen:

- Administratie van arbeidsveiligheid en hygiëne
- Administratie van sociale voorzorg en sociale zekerheid
- Administratie van arbeidsbetrekkingen en reglementering

Op 15 juni 1957 werd de Administratie van arbeidsveiligheid en hygiëne gesplitst.

Na de oprichting van een afzonderlijk Ministerie van Sociale voorzorg op 27 januari 1959 werd de bevoegdheid inzake sociale voorzorg en sociale zekerheid aan dit departement overgedragen en werd het ministerie herdoopt in Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, vanaf 1981 voorafgegaan “federaal”. Het KB van 1 juli 1959 introduceerde een Administratie voor de werkgelegenheid. Dit kaderde in de politiek van tewerkstelling die in deze periode van werkloosheid en sociale spanningen werd gevoerd. Deze maatregel werd op 3 september 1960 gevolgd door de wijziging van de naam van het departement in Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

In 1963 werd aan deze structuur een Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Arbeid toegevoegd. Het KB van 23 juli 1969 richtte een Dienst van de collectieve arbeidsbetrekkingen op. Herinneren we eraan dat op 5 december 1968 een wet met betrekking tot de collectieve arbeidsovereenkomsten en de Paritaire comités werd gestemd, die toelaat dat de Nationale Arbeidsraad CAO's afsluit op nationaal interprofessioneel niveau (zie het hoofdstuk over de parastatalen van deze FOD).

De federalisering van de Belgische staat heeft ook voor het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid consequenties gehad. Hoewel de sociale politiek grotendeels een bevoegdheid van het federale niveau is gebleven (sociale zekerheid, arbeidsrecht en loonvorming), werden aangelegenheden die geheel of gedeeltelijk tot de bevoegdheid van het onderhavige ministerie behoorden, overgeheveld naar gewesten en gemeenschappen ten gevolge van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming van de instellingen (zie het hoofdstuk over de gewesten en gemeenschappen). Dat was onder meer het geval voor materies als arbeidsbemiddeling, beroepsopleiding en tewerkstellingsprogramma's voor werklozen (met uitzondering van dergelijke programma's in de administraties). Dit had vooral gevolgen voor de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA), waarvan de vroegere taken op het vlak van arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding werden overgenomen door nieuwe instellingen op het niveau van gewesten en gemeenschappen. Omgekeerd speelt het ministerie sinds 1995 wel een rol in de coördinatie van het werkgelegenheidsbeleid met de oprichting van de Federale Raad voor de Werkgelegenheid, een adviesorgaan van experts waarin ambtenaren van de Nationale Bank, het Planbureau, de leidende ambtenaren van de RVA en de regionale instellingen voor arbeidsbemiddeling en universitaire specialisten zitting hebben. De Raad wordt ingepast in het Europees werkgelegenheidsbeleid door verslag uit te brengen over de mate waarin België de Europese doelstellingen op dat vlak haalt. De Raad publiceert sinds 2001 een verslag dat op de website van de FOD kan geraadpleegd worden.

De opdrachten van het ministerie op het vlak van de bevordering van gelijke kansen van mannen en vrouwen op het werk, werd in 1992 uitgebreid tot alle domeinen van het leven. Dit ging gepaard met institutionele wijzigingen: het secretariaat van de commissie vrouwenarbeid evolueerde in 2002 tot het Instituut voor Gelijkheid van Mannen en Vrouwen, dat beleidsondersteunend werkt. De Raad voor Gelijke kansen voor Mannen en Vrouwen is het adviesorgaan.

Op 1 januari 2003 werd de naam ministerie vervangen door FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg.

Op de website van de FOD (www.werk.belgie.be) treft men een elektronische gids op de diensten, adviesorganen en parastatalen van deze instelling aan. Verder kan men er terecht voor een overzicht van brochures en andere publicaties, met de mogelijkheid de elektronische versie ervan te raadplegen. Ook de uitslagen van de sociale verkiezingen kan men er vinden, de samenstelling van de Paritaire comités, wetteksten en vanaf 1999 de teksten van de CAO's per sector. De drie-maandelijkse index van de conventionele lonen en arbeidsduur wordt er eveneens gepubliceerd, retroactief tot 1959. Ook over het aantal arbeidsvergunningen en tewerkstellingsmaatregelen vindt men er statistieken. Het Instituut voor Gelijheid van Mannen en Vrouwen heeft een eigen website, met onder meer de publicaties van het Instituut zoals het *Loonkloofrapport* 2008.

10.3. Archieven

De archieven van deze FOD zijn slechts voor een deel overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief. Dat heeft onder meer te maken met het verloren gaan van een aantal belangrijke verzamelingen bij de verhuis van het ministerie op het einde van de jaren zestig. Wat nog aanwezig was in de jaren zeventig was dispaaraat, had vooral betrekking op de twintigste eeuw en wordt beschreven in:

PEEMANS (F.). L'organisation administrative et l'action du Ministère du Travail 1895-1940. L'enquête heuristique et ses résultats, in *Miscellanea archivistica*, 1981, nr. 29.

Bij de tweede verhuis enkele jaren geleden werden deze en andere fondsen overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief, dat beschikt over uiteenlopende archieven, voornamelijk uit de twintigste eeuw. We geven hieronder de belangrijkste fondsen.

Het archief van de Hogere Arbeidsraad werd al in 1967 geïnventariseerd door: PAGNOUL (A.-M.). *Ministère de l'Emploi et du Travail. Inventaire d'archives (1887-1914) du Conseil supérieur du Travail*. Brussel, 1967.

Over de jaren 1917-1918 is er een klein bestand met stukken over de financiën van het departement en enkele personeelsdossiers. Voor meer details zie:

DE SMET (J.), DEPOORTERE (R.). *Inventaire des archives du "Ministerie van Nijverheid en Arbeid" (1917-1918)*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).

Het archief van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen bevindt zich eveneens op het Algemeen Rijksarchief. Het bestaat uit verschillende onderdelen. Van één ervan is een inventaris voorhanden:

MADDENS (N.), PERSOONS (E.). *Het archief van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen (1940-1944)*. Brussel, 1970.

Verzamelingen ministeriële en koninklijke besluiten, archief uit 1940 en het archief van het Koninklijk Instituut der Eliten van de Arbeid van België (1929-2004) berusten eveneens op het Algemeen Rijksarchief. Het Algemeen Rijks-

archief verwierf ook het archief van de Directie van het Onderzoek over de Verbetering van de Arbeidsomstandigheden (DIOVA), de opvolger van Instituut Verbetering Arbeidsvoorwaarden (IVA) en de Belgische Dienst voor de Opvoering van de Productiviteit (BDOP). Het gaat om thematische dossiers, notulen van de beheersorganen en archief van thematische werkgroepen.

Voor de archieven geproduceerd door de Paritaire comités verwijzen we naar het hoofdstuk over de parastatalen van deze FOD. Het Rijksarchief te Hasselt bewaart het archief van de aldaar gevestigde buitendienst van de sociale inspectie.

10.4. *Publicaties*

Voor de publicaties van het ministerie voor de Tweede Wereldoorlog beschikken we over een bibliografie:

WARNOTTE (D.). Le Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale. Deuxième partie. Publications du Ministère de l'Industrie, du Travail et de la Prévoyance sociale depuis sa création en 1895, in *Revue du Travail*, 1939, p. 737-752.

Een overzicht van recente publicaties treft men aan op de hoger vermelde website.

Revue du Travail. Arbeidsblad. Brussel, 1896-1998 is over het algemeen een rijke informatiebron. Een greep uit de rubrieken: studies, overzichten van de economische situatie en de arbeidsmarkt, jaarverslagen van sommige diensten, kroniek van het syndicale en sociale leven in binnen- en buitenland, normatieve teksten, jurisprudentie, kroniek van parlementaire werkzaamheden, economische en sociale statistieken, bibliografie, enz. In bepaalde periodes was het *Arbeidsblad* ook een spreekbuis van de overheid die er haar sociale hervormingspolitiek mee wou ondersteunen. Dat was bijvoorbeeld het geval voor de uitbouw van de overlegeconomie na 1944.

Rapports annuels de l'Inspection du Travail. Brussel, 1896-.

Vanaf 1933 opgenomen in het *Arbeidsblad*.

Annuaire de la législation du travail. Brussel, 1898-1926.

Per land worden telkens de teksten met betrekking tot de arbeidswetgeving afgedrukt.

Unions professionnelles. Rapports relatifs à l'exécution de la loi du 31 mars 1898 1898/1901-1911/1921. Brussel, 1904-1923.

Verscheen in de jaren 1926-1932 in het *Arbeidsblad*.

Bulletin du Service médical du Travail. Brussel, 1920-1930.

Bevat studies, verslagen, rapporten, wetgeving en statistieken. Sinds 1931 gepubliceerd in het *Arbeidsblad*.

Verslag over de wet van 25 juni 1930 betreffende de controle over de levensverzekeringsondernemingen. Rapport sur l'exécution de la loi du 25 juin 1930 relative au contrôle des entreprises d'assurances sur la vie 1933-. Brussel, 1935-.

Sedert 1952 gepubliceerd door het Ministerie van Economische zaken.

Jaarboek voor arbeidsveiligheid en hygiëne. Annuaire de la sécurité du travail. Brussel, 1965-.

Besteedt aandacht aan de wetgeving, de instellingen die zich met arbeidsveiligheid inlaten en publicaties in verband met deze problematiek. Bevat statistieken. *Resultaten van de sociale verkiezingen. Résultats des élections sociales.* Brussel, 1967-. Bijvoorbeeld: *Resultaten van de sociale verkiezingen 2000. Gedetailleerde resultaten.*

In de reeks *Arbeidsmarkt: studies en statistieken. Marché du travail: études et statistiques* (1985-) verschijnen volgende reeksen: *De beroepsbevolking in België. La population active en Belgique* (jaarlijks, tot 1999 met afzonderlijke reeksen voor België, Vlaanderen, Wallonië en Brussel), *Werkloosheid in België. Statistische reeksen. Chômage en Belgique. Séries statistiques* (jaarlijks), *Werkloosheid en hertewerkstelling. Basisgegevens. Chômage et remise au travail. Données de base* (maandelijks), *Indexcijfer van de conventionele lonen en van de conventionele arbeidsduur. Indice des salaires conventionnels et l'indice de la durée du travail conventionnel* (trimestrieel).

Indexcijfer van de conventionele lonen en van de conventionele arbeidsduur: methodologie en overzicht 1958-1998. Indice des salaires conventionnels et indice de la durée du travail conventionnelle: méthodologie et aperçu 1958-1998. Brussel, 1998.

Le marché du travail en Belgique: emploi et chômage. Brussel, 1998.

Van de Dienst (directie) gelijke kansen, de voorloper van het Instituut voor Gelijkheid van Mannen en Vrouwen gingen onder meer volgende publicaties uit:

De draad van Ariadne. Tijdschrift van de Dienst gelijke kansen. Le fil d'Ariane. Périodique du Service de l'égalité des chances. Brussel.

Verslag van de Dienst gelijke kansen voor mannen en vrouwen. Rapport du Service de l'égalité des chances entre femmes et hommes. Brussel, 1998.

Vrouwen (on)zichtbaar in statistieken. (In)visibilité des femmes dans les statistiques belges. Brussel, 1997, 2 dln.

Vrouwelijke verkozenen: cijfers en statistieken. Femmes élues: chiffres et statistiques. Brussel, 1996.

Tussen de oprichting van het ministerie en de late jaren 1920 kwamen in de schoot van het departement tal van belangwekkende publicaties tot stand. Enkele voorbeelden van deze niet-periodieke uitgaven:

Travail du dimanche. Brussel, 1896-1898, 5 dln.

Rapport sur la situation des sociétés mutualistes pendant les années 1891-1895. Brussel, 1897.

Rapport sur l'enseignement industriel et professionnel en Belgique (1884-1896). Brussel, 1897.

Les industries à domicile en Belgique. Brussel, 1899-1909, 10 dln.

Commissions des pensions ouvrières. Brussel, 1900, 3 dln.

VARLEZ (L.). *Les salaires dans l'industrie gantoise.* Brussel, 1901-1904, 2 dln.

Monographies industrielles (aperçu économique, technologique et commercial). Brussel, 1903-1923, 14 dln.

Commission nationale de la petite Bourgeoisie. Séance d'enquête orale. Brussel, 1903-1904, 7 dln.

Commission nationale de la petite Bourgeoisie. Enquête écrite. Brussel, 1904-1905, 3 dln.

Rapport général sur la situation de l'enseignement technique en Belgique (1897-1901). Brussel, 1903, 2 dln.; 1902-1910, 1912, 2 dln.

La Belgique. Institutions, industrie, commerce. Brussel, 1905.

L'Office du Travail de 1895 à 1905. Brussel, 1905.

Salaires et durée du travail dans les industries textiles au mois d'octobre 1901. Brussel, 1905.

Salaires et durée du travail dans les industries des métaux au mois d'octobre 1903. Brussel, 1907.

Commission d'enquête sur la durée du travail dans les mines de houille. Brussel, 1907-1919, 13 dln.

DE ZUTTERE (C.). *Enquête sur la pêche maritime en Belgique.* Brussel, 1909-1914, 3 dln.

Les sociétés coopératives en Belgique 1873-1922. Brussel, 1924.

Enquête sur la situation des industries (établissements de dix ouvriers et plus). Brussel, 1927, 2 dln.

Compte rendu des travaux de la commission chargée de s'enquérir des effets de la loi du 14 juin 1921 instituant la journée de huit heures et la semaine de quarante-huit heures. Brussel, 1927.

De centrale bibliotheek van de FOD WASO is vrij toegankelijk, maar vele publicaties die dateren van de periode voor de Tweede Wereldoorlog werden verwijderd. Men kan eveneens gebruik maken van het documentatiecentrum van het Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Arbeid.